

Романова Г. М. Акмеологічний контекст підготовки педагогів до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійну освіту // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 291-295.

*Г. М. Романова,
доктор педагогічних наук, професор
(ІПТО НАПН України, м. Київ)*

АКМЕОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНУ ОСВІТУ

У статті обґрунтовано методи і форми забезпечення акмеологічного контексту підготовки педагогів професійної школи до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічну освіту, зокрема охарактеризовано тренінгове навчання педагогів застосуванню означених технологій

Ключові слова: акмеологія, професійна підготовка, професійно-технічна освіта, тренінг, тренінгове навчання.

В статті обґрунтовано методи і форми забезпечення акмеологічного контексту підготовки педагогів професійної школи до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічне освітнє, зокрема охарактеризовано тренінгове навчання педагогів застосуванню означених технологій.

Ключевые слова: акмеология, профессиональная подготовка, профессионально-техническое образование, тренинг, тренинговые обучения.

In the article the methods and forms of providing the akme-context of professional training of the teachers of professional school are reasonable to the input of personality-developing pedagogical technologies in vocational education, the training studies of teachers to application of the marked technologies are described in particular.

Keywords: akmeology, professional training, vocational education and training, training education.

Постановка проблеми. У гуманістичній парадигмі найважливішою цінністю виступає особистість людини з її здібностями та інтересами. Отже, перед освітою постає завдання формування вільної особистості, що здатна самостійно мислити і приймати рішення, визначати свій життєвий шлях, удосконалювати себе і своє оточення. Тому особливого значення набуває підготовка педагогів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій (ОРПТ), які забезпечують природний процес розвитку особистості тих, хто навчається, роблять навчання цікавим і захоплюючим, сприяють встановленню в процесі навчання партнерських відносин між викладачами та учнями(студентами), створенню атмосфери комфорту і психологічної безпеки. Ефективність підготовки педагогів до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій безпосередньо визначається контекстом професійного саморозвитку та самореалізації особистості, що відбиває сутність акмеологічного підходу.

Аналіз досліджень та публікацій. Визначення акмеологічних засад навчання спостерігається у дослідженнях К. О. Абульханової-Славської [1], О. Є. Антонової [2], О. О. Бодальова [3], С. С. Вітвицької [5], А. О. Деркач [6], О. А. Дубасенюк [7], Н. В. Кузьміної [11], В. О. Якуніна [15] та ін. Зокрема, експериментально і теоретично акмеологічний підхід до педагогічної діяльності обґрунтувала Н. В. Кузьміна [11]. Розвиток ідей означеного підходу в підвищенні педагогічної кваліфікації ґрунтується на тому, що при дослідженні професійної зрілості викладачів провідним критерієм виступає їхній професіоналізм, а не вік. Поняття професійної зрілості використовують для характеристики рівня особистісного розвитку в професійній діяльності. Професійна зрілість педагога виражається в єдності самоактуалізаційного, індивідуально-особистісного і процесуально-технологічного компонентів. Сучасна педагогічна наука і практика потребують досліджень методичних аспектів розвитку відповідних компонентів в процесі підвищення кваліфікації педагогів. **Мета статті** – обґрунтувати методи і форми забезпечення акмеологічного контексту підготовки педагогів професійної школи до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних

технологій у професійно-технічну освіту.

Виклад основного матеріалу. За твердженням В. О. Якуніна, починаючи з Е. Клапареда, у вітчизняній та зарубіжній психології було прийнято вважати, що людина увесь період своєї зрілості (від 20 до 60 років) перебуває в стані „психологічного окаменіння” і втрати здібностей до навчання. Тому майже до середини ХХ століття психологія та педагогіка розвивалися в основному як дитяча психологія та педагогіка. Лише завдяки Б. Г. Ананьєву, голові Ленінградської (Санкт-Петербурзької) психологічної школи, який виступив проти теорії психологічного окаменіння дорослої людини, були розгорнені у 60-х роках ХХ століття і досі тривають дослідження особливостей психічного розвитку дорослої людини та її навчання на різних етапах життєвого шляху [15, с. 5-7].

Великомасштабні дослідження, здійснені у 70-90 роках ХХ століття заснованою Б. Г. Ананьєвим кафедрою педагогіки та педагогічної психології Ленінградського державного університету, дали змогу виявити величезні можливості навчання дорослих за допомогою сучасних педагогічних технологій, коли вони застосовуються в різноманітних формах та сполученнях, з'ясувати психологічні передумови професіоналізму в педагогічній діяльності викладачів вищої школи. Разом із цим недостатньо розробленими залишаються питання акмеології освіти, провідним завданням якої є пошук засобів і шляхів, які ведуть дорослу людину до вершин та розквіту її різноманітних потенцій розвитку.

Предметом акмеології є людина в усіх вищих (акме) проявах її фізичних, психологічних і духовних сил, творчості, здібностей і професійної майстерності. Провідною проблемою акмеології став феномен зрілості. Дорослість і зрілість – не тотожні поняття. Зрілість характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей особистості. Проблема зрілості може розглядатися на рівні індивіда, особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності. У дещо іншій системі понять ми можемо мати на увазі зрілість інтелектуальну або емоційну. Так чи інакше, існує поняття особистісної зрілості. Особистісна зрілість ґрунтується на чотирьох базових складових, навколо яких групується безліч інших, а саме:

- 1) відповідальності як атрибуту зрілих вчинків;
- 2) терпимості як позиції, установки, системи ставлення особистості до дійсності („кожен має право на власну думку”, „всі коли-небудь помиляються”, „той, хто запізнюється, переживає більше, ніж той, хто на нього чекає”, тощо) ;
- 3) саморозвитку як актуальної потреби в реалізації себе і прагнення самовдосконалення;
- 4) позитивному мисленні як позитивному баченні дійсності.

Акмеологічний підхід спрямовано на дослідження умов самовдосконалення людини, чинників її саморозвитку, темпів її просування від однієї вершини до іншої, на досягнення „акме” у різні періоди зрілості людини в її творчості, у розвитку всіх її життєвих сил [2, с. 46]. Сутність означеного підходу у дослідженні підготовки педагогів професійної школи до запровадження ОРПТ полягає у розумінні дидактичного проектування як аспекту професійної самореалізації викладача.

У контексті застосування акмеологічного підходу щодо підготовки педагогів професійної школи до запровадження ОРПТ ми спираємось на таку думку С. С. Вітвицької: „Перспективність акмеології зумовлюється тим, що найважливішим чинником перебудови суспільства виступає підвищення продуктивності праці. З позиції акмеології творча діяльність розглядається як діяльність, кінцевий результат якої завершується створенням продукту соціально вагомої цінності” [5, с. 138]. Акмеологічний підхід у нашому дослідженні полягає в основі обґрунтування важливості проектування педагогами навчального процесу із застосуванням ОРПТ для їх професійного зростання.

Наша позиція полягає в тому, що ключовим у підготовці педагогів до запровадження ОРПТ є навчання за тренінговими програмами в процесі підвищення кваліфікації та відповідний до їхніх потреб післятренінговий супровід, що передбачає консультування, вебінари, обмін досвідом із застосуванням електронних ресурсів. Тренінг визнано найефективнішою формою організації підготовки викладачів в процесі підвищення кваліфікації, оскільки навчання викладачів у тренінговому режимі не лише забезпечує інтенсивне засвоєння необхідних умінь у процесі активної творчої діяльності, а й створює сприятливий для розвитку особистості контекст.

Тренінгова форма організації підготовки педагогів реалізує інтерактивну модель навчання, де суб'єкт-суб'єктна взаємодія відіграє провідну роль. За означеним підходом тренінг стає засобом розвитку здатності бути суб'єктом дидактичного проектування. Навколо цього і в наслідок цього відбувається формування відповідних знань, умінь, ставлень.

Результати аналізу наукових досліджень впевнюють нас у відсутності єдиного визначення поняття „тренінг”. На думку А. С. Прутченкова, слово “тренінг” – це добре відоме нам “тренування” [13, с. 5]. За А. П. Ситніковим, тренінги (навчальні ігри) є синтетичною антропотехнікою, що поєднує навчальну та ігрову діяльність при моделюванні різних ігрових ситуацій [14, с. 144]. Ю. М. Ємельянов вважає, що термін “тренінг” у структурі психологічного мовлення має використовуватися для позначення не методів навчання, а методів розвитку здібностей до навчання чи оволодіння будь-яким складним видом діяльності, зокрема спілкуванням [9, с. 89]. С. І. Макшанов визначає тренінг як багатофункціональний метод передбачених змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного й особистісного буття людини [12, с. 5]. Підтримуючи універсальність останнього визначення вказаного поняття, ми дійшли висновку, що підготовка педагогів за тренінговими програмами – це комплексний процес досягнення запроєктованих змін у когнітивному, афективному та поведінковому досвіді тих, хто реалізує діяльність викладання.

Здійснюючи взаємодію з учасниками педагогічного тренінгу, тренер-викладач усвідомлює, якими принципами він керується в своїй роботі, чому саме такі, а не інші методи він застосовує, і як вони впливають на членів групи. Тренер є практиком, але він має вирішувати методологічні питання, питання вибору конкретних підходів до навчання. Ключовими аспектами у цьому плані вважаємо суб'єктну позицію учасників педагогічної взаємодії та відповідне цілепокладання.

Нам імпонує така думка В.І. Вачкова та С.Д. Дерябо: „Щоб створити умови для розвитку суб'єктності клієнта тренінг повинен мати природу подій – немає подій, немає тренінгу” [4, с. 164]. Суб'єктна позиція ґрунтується на уявленні про те, що не події трапляються у житті людини, а людина породжує певні події. Підхід до розуміння тренінгу з точки зору подій активно розробляє Ю. М. Жуков. Він зазначає, що предметом групової роботи є низка певних подій чи, точніше кажучи, предмет вибудовується навколо деяких подій. І тоді основною технологією буде, по-перше, організація ряду подій, а по-друге, його інтерпретація [10, с. 162].

Проаналізувавши викладене, ми виходимо з того, що навчання також має бути рядом важливих для позитивних змін у досвіді учнів (студентів) подій, спроектованих викладачем. Підготовка викладачів до застосування ОРПТ, на нашу думку, повинна забезпечувати та званий феномен подійності, здатність викладачів проектувати значущі у навчанні учнів (студентів) події. На практиці нерідко педагоги, особливо на перших етапах своєї роботи, намагаються збагатити зміст навчального матеріалу цікавою інформацією чи застосувати яскраві нестандартні прийоми впливу на аудиторію. Такий підхід до навчання, з нашої точки зору, є однобічним.

Запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій передбачає застосування сукупності відповідних методів і засобів навчання, реалізацію особистісно орієнтованого змісту навчання на основі урахування індивідуально-психологічних та соціально-психологічних особливостей тих, хто навчається.

Викладене дає підстави стверджувати, що проектування застосування ОРПТ є тією діяльністю, у якій цілісно розвивається суб'єктність педагога, що є запорукою його здатності розвивати суб'єктність учнів (студентів).

Отже, професійний тренінг для педагогів з позицій акмеології має забезпечувати в учасників навчання розвиток нових позитивних можливостей щодо викладання, формування проєктувальних умінь, мотивацію до самовдосконалення.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що у процесі розробки та проведення тренінгу відкривається та удосконалюється суб'єктність тренера. Найактуальнішим стає його завдання допомогти педагогу відкрити власний шлях професійної самореалізації, усвідомити свій потенціал. Досягнення вказаних результатів стає можливим тільки завдяки відкритому обміну досвідом, де зміни відбуваються як із слухачами, так і з тренером.

Вказані тренінгові заняття повинні мати евристичний характер, що зумовлює вибір відповідних методів і використання навчальних технологій проблемно-пошукового характеру.

Зміни у підструктурах досвіду тих, хто навчається, можливі, насамперед, за рахунок взаємодії з досвідом, яким володіють члени групи. Так, зміни у підструктурі вмінь можуть стати результатом співробітництва викладача у створенні проекту в групі, у побудові екологічного світу групи. Результати практичної роботи впевнили, що застосування вказаного підходу, що є основою технології підготовки викладачів до проектування навчальних технологій, передбачає урахування психологічних особливостей слухачів.

Отже, навчання педагогів у тренінговому режимі не лише забезпечує інтенсивне засвоєння необхідних умінь у процесі активної творчої діяльності, а й створює сприятливий для розвитку особистості контекст. Важливими умовами тренінгового навчання викладачів в ході їхньої підготовки до запровадження ОРПТ є також паралельне застосування індивідуального та групового проектування, забезпечення зворотного зв'язку.

З урахуванням викладеного в ході виконання науково-дослідно-роботи «Вдосконалення особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічну освіту» співробітниками лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (серед них Г. М. Романова, Т. М. Герлянд, О. Б. Кошук, Т. М. Пашенко та ін.) розроблено та проведено тренінги із застосування ОРПТ для педагогів ПТНЗ автотранспортної, будівельної та аграрної галузей. Результатом навчання стало створення педагогами проектів занять із застосуванням ОРПТ, зокрема групових методичних розробок міжпредметних навчальних проектів, в яких досвід вивчення загальноосвітніх дисциплін є підґрунтям для професійної підготовки учнів.

Висновки. Акмеологічний підхід передбачає дослідження чинників саморозвитку суб'єктів педагогічної діяльності, визначення умов їх самовдосконалення, темпів просування від однієї вершини до іншої. Означений підхід в плані цілепокладання орієнтує професійно-педагогічну підготовку викладачів на досягнення вершин професіоналізму, ознакою якого ми вважаємо їхню готовність до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій. Тренінгова підготовка педагогів до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій в межах сучасного освітнього середовища з його антропоцентричною орієнтацією має забезпечувати становлення їхньої суб'єктності, формування готовності до розроблення власних шляхів реалізації гуманістичної спрямованості освіти в реальному навчальному процесі та ґрунтуватися на закономірностях досягнення професійної зрілості.

У подальших дослідженнях планується вивчення форм та методів післятренінгового супроводу підготовки педагогів до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій із застосуванням ІКТ.

Література:

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 350 с.
2. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія / О. Є. Антонова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 472 с.
3. Бодалев А. А. О предмете акмеологии / А. А. Бодалев // Психологический журнал. – 1995. – № 1. – С. 17–34.
4. Вачков И. В. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе : учеб.пособ. / И. В. Вачков, С. Д. Дерябо. – СПб. : Речь, 2004. – 272 с.
5. Вітвицька С. С. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти : дис... доктора пед. наук : 13.00.04 / Вітвицька Світлана Сергіївна. – Житомир, 2011. – 599 с.
6. Деркач А. А. Акмеология : пути достижения вершин профессионализма / А. А. Деркач, И. В. Кузьмина. – М. : РАУ, 1993. – 32 с.
7. Дубасенюк О. А. Передумови розвитку акмеологічного середовища для підготовки педагога-професіонала: досвід і перспективи розвитку // Акмеология – наука XXI століття : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. В.О. Огнев'юка. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. –С.23–27.
8. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л. : Изд.-во ЛГУ, 1985. – 167 с.
9. Жуков Ю. М. Коммуникативный тренинг / Ю. М. Жуков. – М. :Гардарика, 2004. – 223 с.
10. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. :Высш. шк., 1990. – 118 с.
11. Макшанов С. И. Психология тренинга / С. И. Макшанов. – СПб. :Б.в., 1997. – 212 с.
12. Прутченков А. С. Социально-психологический тренинг в школе / А. С. Прутченков. – М. : ЭКСМО – Пресс, 2001. – 145 с.
13. Ситников А. П. Акмеологический тренинг : Теория. Методика. Психотехнологии / А. П. Ситников.

– М. : Технологическая школа бизнеса, 1996. – 428 с.

15. Якунин В. А. Педагогическая психология : учеб.пособ. / В. А. Якунин – 2-е изд. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2000. – 349 с.